

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης και με κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού· τηρεί απαρασάλευτα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτήν και συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξης της 4ης Σεπτεμβρίου 1928».

2. «Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων».

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ:
ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΜΕΛΛΟΝ

Μιχάλης Σπουρδαλάκης

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ για το μέλλον των πολιτικών κομμάτων είναι τόσο παλιά όσο και τα ίδια. Ήδη, με την εμφάνισή τους, τον 19ο αιώνα, τα κόμματα αποτέλεσαν αντικείμενο προβληματισμού και επιφυλάξεων για το εάν θα μπορούσαν να αποδειχθούν συμβατά με το πολίτευμα. Και τούτο γιατί δεν ήταν σαφές πώς μπορούσε να εξασφαλιστεί η αναγκαία πολιτειακή συνοχή με την οργάνωση επί μέρους συμφερόντων, που εξ ορισμού εισήγαν τα κόμματα.

Αργότερα η ίδρυση των σοσιαλιστικών και εργατικών κομμάτων, οι νεωτερισμοί που αυτά έφεραν αλλά και τα παθογενή γραφειοκρατικά χαρακτηριστικά που εμφάνισαν, οδήγησαν εμπνευσμένους διανοητές (Ostrogorski 1898 και Michels 1909) να αναρωτηθούν για τη συμβατότητα κομμάτων και δημοκρατίας.

Οι αμφιβολίες για το μέλλον των κομμάτων, παρά την εν τέλει θεσμική αναγνώριση και νομιμοποίησή τους στα περισσότερα μεταπολεμικά συντάγματα, συνεχίστηκαν με διαφορετικές κάθε φορά αφορμές. Η αντικειμενική υποβάθμιση των κοινοβουλίων, που προέκυψε ως παρενέργεια των πολιτικών και θεσμικών διευθετήσεων των μεταπολεμικών κοινωνικών συμβολαίων (τριμερείς, κορπορατισμός, «σοσιαλδημοκρατική συναίνεση»),

οι κοινωνικές και πολιτισμικές ανακατατάξεις που «σπήριξαν» τις τάσεις πανσυλλεκτισμού και τον «μετασχηματισμό των ευρωπαϊκών κομματικών συστημάτων», απέτελεσαν το πλαίσιο για τη σχετική συζήτηση τη δεκαετία του 1960. Τα τελευταία χρόνια τα φαινόμενα αποστασιοποίησης των πολιτών, η πολιτική παθητικότητα, ο κυνισμός και εν τέλει η κρίση εκπροσώπησης θέτουν υπό αμφισβήτηση ακόμη και τη λειτουργική χρησιμότητα των συλλογικών φορέων πολιτικής και κοινωνικής εκπροσώπησης. Κόμματα και άλλοι φορείς, αν και μέχρι σήμερα πνεύμονες του δημοκρατικού εκσυγχρονισμού των κοινωνιών μας δοκιμάζονται. Πολυπλευρες αμφισβητήσεις εμφανίζονται τόσο στην καθημερινή πολιτική πρακτική όσο και θεωρητικά.

Με δεδομένο τον κίνδυνο σχηματοποίησης θα διέκρινα δύο κυρίως αναλύσεις που στηρίζουν αυτή τη δυσοίωση για τα κόμματα πρόβλεψη. Η πρώτη στηρίζεται στην εκτίμηση ότι τα κόμματα ολοκλήρωσαν τον κύκλο τους, αφού δεν μπορούν πλέον να είναι τόσο αποτελεσματικοί παράγοντες εκπροσώπησης όσο οι νέοι θεσμοί της «κοινωνίας των πολιτών» (κινήματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.ά.). Πέρα από τις προθέσεις των υποστηρικτών της, η άποψη αυτή φαίνεται να υιοθετεί τις ίδιες συντηρητικές επιφυλάξεις του 19ου αιώνα απέναντι στον θεσμό, αφού με πρόσχημα την κρίση του θέλει να απαλλάξει την πολιτική (;) και τις διαδικασίες εκσυγχρονισμού από «τα κομματικά βαρίδια». Η δεύτερη θεωρεί ότι η κρίση του κομματικού φαινομένου είναι το αποτέλεσμα παράπλευρων αρνητικών εξελίξεων του πολιτικού συστήματος ή παραλήψεων των ίδιων των πολιτικών κομμάτων. Έτσι, αναζητά τη λύση επιβίωσής τους σε μια σειρά μεταρρυθμίσεις που αφορούν τόσο στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος όσο και στην οργανωτική δομή του ίδιου του θεσμού (βλ. λ.χ. τη συζήτηση για έλεγχο των ΜΜΕ, για διαφάνεια στη χρηματοδότηση ή την επαναφορά του αιτήματος εσωκομματικής δημοκρατίας). Πέρα από τις σημαντικές ίσως διαφορές τους, οι απόψεις αυτές συγκλίνουν στο ότι ο θεσμός-κόμμα βρίσκεται σε μια ανεπίστρεπτη πορεία παρακμής. Οι μάλλον ανεδαφικές προϋποθέσεις που θέτουν οι υποστηρικτές της δεύτερης από τις παραπάνω απόψεις δεν αναιρούν αυτό το συμπέρασμα.

Οι περί παρακμής αναλύσεις και μάλιστα όσες αναγγέλλουν είτε και ελπίζουν στο τέλος των κομμάτων δεν επιβεβαιώνονται. Πέρα από τα

πολλάπλά, πολυδιάστατα και πέρα από κάθε αμφισβήτηση σημάδια κρίσης που παρουσιάζουν, πολιτικά κόμματα και κομματικά συστήματα φαίνεται να επιβιώνουν. Μάλιστα θα λέγαμε ότι εξακολουθούν να αποτελούν τους κατ' εξοχήν παράγοντες πολιτειακής συγκρότησης και τους βασικούς θεσμούς σύνδεσης της κοινωνίας με την εξουσία. Αντίθετα, το γεγονός ότι ακόμη και οι πλέον επιθετικές αμφισβητήσεις των κομμάτων εκδηλώνονται με τη δημιουργία νέων κομματικών οργανισμών (αν και με αντικομματική ρητορεία) διαψεύδουν με τον πλέον γλαφυρό τρόπο τις Κασσάνδρες του είδους. Επί πλέον, στα πολιτικά κόμματα έχει ανατεθεί η κάλυψη του δημοκρατικού ελλείμματος και η εξασφάλιση ευρωπαϊκής συνείδησης στην ΕΕ (Άρθρο 191 της Συνθήκης). Η απορία λοιπόν είναι προφανής: Ποιος άραγε ο λόγος για την τόσο εξόφθαλμη πλάνη αυτών των αναλύσεων; Γιατί άραγε παραγνωρίζεται το γεγονός ότι, παρά τα σοβαρά προβλήματα νομιμοποίησης που αντιμετωπίζουν, τα κόμματα επιβιώνουν, παραμένοντας μάλιστα ο ακρογωνιαίος λίθος για τη συνοχή στο πολιτικό σύστημα;

Δύο είναι οι πιθανές εξηγήσεις για την αυτονόητη αντινομία τέτοιων απόψεων. Η πρώτη έχει να κάνει με πολιτικές κυρίως σκοπιμότητες. Επιγραμματικά: Τα φαινόμενα που «στηρίζουν» τις αναλύσεις αυτές παρουσιάζονται σαν το αποτέλεσμα της δυναμικής των πολιτικών, κοινωνικών και κυρίως πολιτισμικών εξελίξεων που επιτείνονται από τις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης. Η τελευταία γίνεται συνήθως αντιληπτή σαν φυσικό φαινόμενο και ρητά ή σιωπηρά θεωρείται θετική, αφού φαίνεται να οδηγεί σχεδόν νομοτελειακά στον «εκσυγχρονισμό» του πολιτικού συστήματος. Εκσυγχρονισμό, όμως, που ταυτίζεται απλώς με τη διαχειριστική αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης και των μηχανισμών του κράτους και η οποία με τη σειρά της επιτυγχάνεται πιο απρόσκοπτα με την απουσία, παρά με την παρουσία, αντιπροσωπευτικών/συμμετοχικών θεσμών. Θεσμών που, τουλάχιστον εν δυνάμει, αν όχι εξ ορισμού, αμφισβητούν τις στρατηγικές της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας. Με αυτή την έννοια «το τέλος των κομμάτων» δεν τεκμηριώνεται με συγκεκριμένα πραγματικά δεδομένα, αλλά ουσιαστικά διαπιστώνεται ως ευκαία ή/και επιδωξίμη πολιτική εξέλιξη.

Η δεύτερη έχει να κάνει με σοβαρά, κατά την άποψή μου, μεθοδολογικά ελλείμματα. Με άλλα λόγια η αποτυχία της επισήμανσης και κυρίως της

ερμηνείας του παράδοξου που συγκροτείται από τη συνεχιζόμενη παρουσία των κομμάτων παρά τη διαρκώς εντεινόμενη κρίση τους, θα πρέπει να αναζητηθεί στη μονομερή προσέγγιση του κομματικού θεσμού: Τα κόμματα και η δυναμική τους αναλύονται είτε (κυρίως) σε σχέση με την κοινωνία είτε και ως αυτόνομοι θεσμοί, των οποίων η εσωτερική ζωή καθορίζει και την προοπτική τους. Ενώ παράλληλα υποβαθμίζεται η σχέση τους με το κράτος. Και είναι ετούτη ακριβώς η παράληψη που ευθύνεται για την αδυναμία τους να εξηγήσουν την (παράδοξη) επιβίωση των κομμάτων παρά τη χρονίζουσα πλέον κρίση τους. Πέρα, λοιπόν, από τη φυσική και αναμενόμενη αδράνεια του θεσμού, τα πολιτικά κόμματα επιβιώνουν λόγω της αλλαγής της σχέσης τους με το κράτος. Όσο αποδυναμώνεται η σχέση κόμματος - κοινωνίας τόσο ενισχύεται η σχέση κόμματος - κράτους. Και είναι ακριβώς αυτή η νέα σχέση που κρατά κυρίως τα κυβερνητικά κόμματα στη ζωή και στο προσκήνιο, παρά τα σημαντικά τους προβλήματα. Η ιδιαίτερη αυτή σχέση είναι υπεύθυνη για την παθολογία ολόκληρου του

πολιτικού συστήματος. Κατά συνέπεια είναι αυτή ακριβώς η σχέση που πρέπει να αναθεωρηθεί ως αρχή της διαδικασίας αναστροφής των παρακμαϊκών φαινομένων. Αποτελεί μάλιστα προϋπόθεση για να γίνουν τα κόμματα και πάλι υποκείμενα του εκσυγχρονισμού του πολιτικού συστήματος, υποκείμενα προάσπισης και κυρίως ποιοτικής αναβάθμισης της δημοκρατίας. Αν τα κόμματα θέλουν να επιβιώσουν και μαζί με αυτά και η δημοκρατία, αφού προς το παρόν δεν υπάρχει άλλος θεσμός ικανός να τα αντικαταστήσει, το σύνθημά τους θα πρέπει να είναι «επιστροφή στην κοινωνία». Μόνον έτσι, κατά τη γνώμη μου, θα καταφέρουν να ανατρέψουν την πορεία παρακμής και να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις των νέων διεθνοποιημένων κοινωνικών ανταγωνισμών. Μόνον έτσι τα κόμματα ίσως καταφέρουν, για παράδειγμα, να βρουν τους δρόμους που, από θεσμοί του κράτους-έθνους, θα γίνουν θεσμοί εκδημοκρατισμού των νέων υπεθνικών συγκροτήσεων. Μόνον έτσι ίσως μπορέσουν να ανακαλύψουν, να αναδείξουν και να οργανώσουν τον νέο «δήμο» των τελευταίων.

Διαφορετικά θα μαραζώσουν μέσα σε ένα κλίμα παρακμαϊκού επαρχιωτισμού.

Με δεδομένο ότι τα πολιτικά κόμματα αποτελούν τον κατ' εξοχήν βολонταριστικό δημόσιο θεσμό, το σύνθημα «επιστροφή στην κοινωνία» δεν αποτελεί ευχολόγιο άνευ αντικρίσματος. Τα κόμματα μπορεί να πάρουν πρωτοβουλίες. Άλλωστε η σύλληψη του κόμματος δεν μπορεί να περιλαμβάνει μόνον α) το κόμμα στην εξουσία, δηλαδή στο κοινοβούλιο ή την κυβέρνηση, ή β) το κόμμα ως οργανωμένη παρουσία στο κοινωνικό πεδίο και τους κοινωνικούς θεσμούς, αλλά και γ) το κόμμα στο κοινωνικό πεδίο, που διαθέτει μέλη, ψηφοφόρους, οργανώσεις και τεχνολογία κινητοποίησης. Όσο και να νοσεί η τελευταία έκφανση της ζωής του κόμματος, υπάρχει ακόμη αρκετή πολιτική ενέργεια για να ανατραπούν οι δυσμενείς προοπτικές του θεσμού και της δημοκρατίας. Οι στρατηγικές προς αυτή την κατεύθυνση προφανώς δεν είναι δεδομένες. Γι' αυτό και η συζήτηση για το «μέλλον των κομμάτων» δεν μπορεί παρά να έχει πολύ μέλλον.